

ՂԱՐԱՐԱՂԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԼՈՒԾԵԼ 70-ՐԴ ՅՈՂՈՒՄԻ ԾՐԱՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՍԱԶԱՑՆ

Այսօր, երբ Մասկուսյի մէջ կը բացուի Խ. Միութեան Համայնավար կուսակցութեան 19րդ համաժողովը, սոյն հայութիւնը, յայտնաբերելու համար տեղի ունեցած իրադարձութիւնները, որոնք կապուած են հասարակական տեղի փոփոխութեան հետ, արդար լուծուած պիտի չընտան իրապարակ աշխարհը: Ու քէն կողմէ արդար լուծուած պիտի չընտան իրապարակ աշխարհը: Ու քէն կողմէ արդար լուծուած պիտի չընտան իրապարակ աշխարհը:

Յուզումնային օրեր է պարտէմ մեր հանրային տեղի: Առիթը այս տարուայ փետրուարին Ատրպէյճանական ԽՍՀ-ի Լեոնային Ղարաբաղի ինքնավար Մարզում տեղի ունեցած դէպքերն են և այս դրանց շուրջը կրկին հանրային տեղի փոփոխութիւնները: Եւ այսօր ոչ մէկի համար պարտէմ իրապարակութիւնները: Եւ այսօր ոչ մէկի համար պարտէմ իրապարակութիւնները: Եւ այսօր ոչ մէկի համար պարտէմ իրապարակութիւնները:

Իրապարակութիւնների յետադայ ընթացքի և, որ ամէնից կարևորն է, դրանց ճշմարտացի պահպանման տեղեկութիւնների պահպանումն առանձին երևույթների մասին ոչ ճիշդ և երբեմն էլ խեղաթիւրուած տեղեկութիւնների տարածումը, սուսկայն իրենց սոցիալական գործընթացները, Ատրպէյճանական ԽՍՀ այդ քաղաքում փաստօրէն կատարուած պետական յանցագործութիւնները՝ պատմութիւնը և զանազան աշխարհային անկարգութիւնները, դրանց մասնակիցներից մէկի յանցանքով որպէս բոլոր խօսիչակների հոգի վրայ կատարուած սպանութեան ներկայացնելը, վարձան այս օրերին Երևանում տեղի ունեցող նստացոյցների և զայնպէս չհաշտուած, սոցիալական լայն զանգուածների գայլախոսքի և յուզումի պատճառը: Ուստի հրատապ անհրաժեշտութիւն է առաջացնել տարի և քաղաքական գիտնականների Լեոնային Ղարաբաղի Մարզային Խորհրդի վերը նշուած որոշման իրաւաբանական ճիշդ քաղաքական գնահատմանը, ընթերցողի հետ կիսուելու երկու հանրային տեղի փոփոխութիւններում ազդամիջնակն յարաբերութիւնների որոտում ծագած հարցերի օրինական, սահմանադրական խնդիր շուրջը:

Ամէնից առաջ պատասխանները այն հարցին, ի՞նչ յանձին Լեոնային Ղարաբաղի Մարզային Խորհրդի որոշման իրաւաբանական ինչ ափսոսիչ հետ մենք գործ ունենք:

Հարցի վերլուծութիւնը միանշանակ վկայուել է, որ վերոյիշեալ որոշումն իրենց ներկայացնում է ազգերի ինքնորոշման լինիւնեան սկզբունքի իրականացման, ուղղուած ափսոսանքով և պետք է իրաւաբանօրէն դիտարկուի բացառապէս այլ սկզբունքի իրականացման շրջանակներում: Այդ իրապարակութիւնների ուսումնասիրութիւնը միաժամանակ վկայում է, որ առկայ է ժամանակին (1921 թ. Յունիսի 5ին) կատարուած արդարյան անարդարութեան (երբ աւելի քան 94 տոկոս հայ բնակչութիւնն ունեցող և պատմական Հայաստանի անբաժանելի մասը կազմող Լեոնային Ղարաբաղի մարզը անհիմն ձեւով մեխլանիլօրէն ստացուեց Ատրպէյճանական ԽՍՀ կազմի մէջ) հետեւեալով՝ և այս մարզի ընկերային-տնտեսական, քաղաքական, մշակութային և հոգեւոր կեանքում տեղ գտած բացասական երևույթների ուժով ծագած սոցիալական ցանկութիւնը՝ ելնելով ազգերի ինքնորոշման լինիւնեան սկզբունքից, մէկ այլ կերպ որոշելու իրեն պատկանող ինքնորոշման իրաւունք իրականացման մեր:

Յայտնի է որ մեր երկրում գործում են ազգերի ինքնորոշման իրաւունքի իրականացման այնպիսի պետական-իրաւաբանական ձեւեր, ինչպիսիք են միութենական հանրային տեղի փոփոխութիւնը, ինքնավար հանրային տեղի փոփոխութիւնը, ինքնավար մարզը և ինքնավար օկրուգը: Որոշակի ազդութեան պատկանող տեղաբնակ սոցիալական զանգուածների Մարզային Խորհրդի որոշմամբ ցանկութիւն է յայտնել փաստօրէն հրատարակուել Ատրպէյճանական ԽՍՀ-ում ինքնավար Մարզի ձեւի տակ ազգերու իր իրաւունքից, դուրս դալու այդ հանրային տեղի փոփոխութեան կազմից և մտնելու Հայկական ԽՍՀ կազմի մէջ:

Խորհրդային պետութեան ազգային-պետական շինարարութեան պատմական փորձին խորթ է նման սլրակտիկան: Բաւական է բերել միայն Քարաքալխազիայի օրինակը, որը ինքնավար մարզի, ապա նաև ինքնավար հանրային տեղի փոփոխութեան ստուաւ սով ազատօրէն դուրս է եկել Թուրքեստանի, Ղազախստանի, ապա նաև Ռուսաստանեան Ֆեդերացիայի կազմից և այժմ դուրսուտ է Ուզբեկական ԽՍՀ կազմում: Եւ դա բնական է, քանի որ համաձայն ԽՍՀՄ սահմանադրութեան 70րդ յօդուածի, ազգերի ինքնորոշման իրաւունքը ընկած է մեր միասնական միութենական բազմազգ սոցիալիստական պետութեան կառուցուածքի հիմքում: Եւ պատահական է, որ ԽՍՀՄ կենտկոմի կուսակցութեան 19րդ համաժողովի առթիւ ընդունած քեզիւններում որպէս մեր պետութեան ազգային քաղաքականութեան խոչորոպոյն յաղթանակներից մէկը նշուած է ազգերի ինքնորոշման իրաւունքի լինիւնեան սկզբունքի անշեղ իրականացումը:

Ինչպէս յայտնի է, ԽՍՀՄ որպէս միութենական պետութիւն, ծագել է 1922 թ. Դեկտեմբերի 30ն, «ԽՍՀՄ կազմաւորման մասին զեկլարացիայի» և «ԽՍՀՄ կազմաւորման մասին պայմանագրի» հիման վրայ: Համաձայն այդ պայմանագրի, որը յետագայում իր արտացոլումն է դտել ԽՍՀՄ սահմանադրութեան մէջ, ԽՍՀՄ կազմի մէջ մտնող միութենական հանրային տեղի փոփոխութիւնները պարտաւոր են յարգել մէկը միւսի հոգային ամբողջականութիւնը և տնտեսական կամ այլ նկատառումներով մէկը միւսի նկատմամբ հոգային պահանջներ ունենալու դէպքում հարցերը լուծել վոխազարձ համաձայնութեամբ, որը պէտք է

երկու՝ իրարու հակադիր յօդուածներու վրայ հիմնուած տեսակետներու միջեւ: Անուցնէ առաջինը, և գիտատը, կը հանդիսանայ 70րդ յօդուածը, որ կը նախատեսէ ինքնորոշման իրաւունքը իւրաքանչիւր սոցիալիստի, իսկ երկրորդը՝ 78րդ յօդուածը, որ հանրապետութեան մը կազմին մէջ գտնուող սոցիալական մը իրաւակիցների փոփոխութիւնը կը պայմանաւորէ նոյն այդ հանրապետութեան համաձայնութեամբ:

Այս պարագան նկատի ունենալով, հայրենի իրաւաբանը կը մտնուայ 70րդ յօդուածին, գայն իրաւունքը համարելով հիմքը և Միութեան ազգային քաղաքականութեան:

Հաստատուել ԽՍՀՄ վերադաս մարմինների կողմից: Այսպէս, երբ 1939 թ. Ուզբեկստանում կառուցուած էր մեծ Յերկանայի ջրէլեկտրակայանը, Ուզբեկական ԽՍՀ-ի խնդրանքով Տաճիկական ԽՍՀ-ն հարանգելով, Ուզբեկական ԽՍՀ-ի խնդրանքով Տաճիկական ԽՍՀ-ն հարանգելով, Ուզբեկական ԽՍՀ-ի խնդրանքով Տաճիկական ԽՍՀ-ն հարանգելով:

Սակայն այդ փոփոխութիւնները կրել են զուտ տնտեսական բնոյթ (ջրանցքի կառուցում և այլն) և անմիջականօրէն չեն առնչուել ազգային հարցի և ազգամիջեան յարաբերութիւնների հետ: Նման հոգային-սահմանային փոփոխութիւնները իրականացման կարգը սահմանուած է սահմանադրութեան ներքին իրաւունքով: Դրա անհրաժեշտութիւնն առաջանում է այն ժամանակ, երբ միութենական հանրային տեղի փոփոխութիւններից մէկը միւսին հոգային պահանջ է առաջադրում:

Հայկական ԽՍՀ-ն իր գոյութեան ամբողջ ընթացքում Ատրպէյճանական ԽՍՀ-ին որեւէ հոգային պահանջ չի առաջադրել և Լեոնային Ղարաբաղի ներկայի հարցը նման պահանջի հետեւ և և Լեոնային Ղարաբաղի ներկայի հարցը նման պահանջի հետեւ և և Լեոնային Ղարաբաղի ներկայի հարցը նման պահանջի հետեւ:

Սակայն այդ փոփոխութիւնները կրել են զուտ տնտեսական բնոյթ (ջրանցքի կառուցում և այլն) և անմիջականօրէն չեն առնչուել ազգային հարցի և ազգամիջեան յարաբերութիւնների հետ: Նման հոգային-սահմանային փոփոխութիւնները իրականացման կարգը սահմանուած է սահմանադրութեան ներքին իրաւունքով: Դրա անհրաժեշտութիւնն առաջանում է այն ժամանակ, երբ միութենական հանրային տեղի փոփոխութիւններից մէկը միւսին հոգային պահանջ է առաջադրում:

Կասկածից դուրս է որ, Լեոնային Ղարաբաղում ծագած խնդիրը իր բնոյթով բարդ է և կարիք ունի հանգամանաւոր ուսումնասիրման: Դրա համար էլ Ատրպէյճանի և Հայաստանի աշխատասրներին ու սոցիալական գիտնականներին ուղղուած իր 1988 թ. Փետրուարի 26ի պատմական կոչում ԽՍՀ կենտկոմի պլաւար քարտուղար Մ. Ս. Կորպաչովն ընդդէմ, որ մեր կուսակցութիւնը խոյս չի տալիս ամէն տեսակի բարդ առաջարկներ և գահափարներ քննարկելուց: Սակայն դա անհրաժեշտ է անել հանգիստ գիտնականների և օրինականութեան շրջանակներում: Հարաւարաւիայում լրագրողների հետ ունեցած հարցազրոյցի ժամանակ ընկ. Կորպաչովը, բնորոշելով Լեոնային Ղարաբաղում կատարուած իրապարակութիւնները, ընդդէմ, որ դրանք կատարուել են լինիւնեան ազգային քաղաքականութեան շրջանակներում և խորհրդային պետականութեան հիման վրայ:

Դրա համար էլ ԽՍՀՄ կենտկոմի Քաղպետը յանձնարարել է կենտկոմի քարտուղարութեանը՝ հանգամանօրէն ուսումնասիրելու հարցը և համապատասխան առաջարկներ ներկայացնելու ԽՍՀՄ կենտկոմին: Հենց վերջերս ամերիկական թղթակիցների հետ ունեցած հարցազրոյցի ժամանակ Մ. Ս. Կորպաչովը նշեց, որ մեր երկրում ազգային յարաբերութիւնների բնադաւառում անցելուամ Թոյլ են տրուել սխալներ, որոնք կը ջրակուեն կուսակցութեան և պետութեան կողմից: Հետեւաբար, կասկածից դուրս է որ Լեոնային Ղարաբաղի իրաւականի հարցը ազգերի ինքնորոշման իրաւունքի լինիւնեան սկզբունքի դիրքերից հանգամանօրէն կը քննարկուի իրաւասու կուսակցական և պետական մարմինների կողմից և իր արդարացի լուծումը կը ստանայ:

Յայտնի է, որ 1988 թ. Յունիսի 15ին իր աշխատանքն է սկսելու Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի հերթական նստաշրջանը: Կարծում ենք, որ Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհուրդը իր այդ նստաշրջանում անպայման կը քննարկի սոցիալական զանգուածների Լեոնային Ղարաբաղի ինքնավար Մարզի Խորհրդի 1988 թ. Փետրուարի 20ի որոշումը և ազգերի ինքնորոշման լինիւնեան սկզբունքի դիրքերից արդարացի վերաբերմունքը կը ցուցաբերի այդ որոշման նկատմամբ (*): Կարծում ենք, անհրաժեշտութիւն կայ նաև դատաւարներու Լեոնային Ղարաբաղի շուրջը ծագած հարցերը Հայկական ԽՍՀ-ի կողմից Ատրպէյճանական ԽՍՀ-ին առաջադրուած հոգային պահանջ ներկայացնելու և դրանով իսկ հարցի կօթիւնը խեղաթիւրելու փորձերը, որոնք արդէն իսկ լուրջ վնաս են հասցրել երկու հանրային տեղի փոփոխութիւնների քաղաքական-բարոյական և բնկերային-տնտեսական կեանքին:

Մեր կեանքում ծագող խնդիրների լուծման կարևորագոյն գրաւականը սոցիալիստական պետականութեան պահանջների անշեղ կատարումն է: Ինչպէս նշուեց կուսակցութեան 27-րդ համագումարում, սոցիալիստական գեմոկրատիան գոյութիւն չունի օրէնքից դուրս և օրէնքից վեր: Հետեւաբար, ևս հոգուս պարտքն էմ համարում դիմելու իմ հայրենակիցներին՝ գործելու միայն ու միայն սոցիալիստական օրինականութեան շրջանակներում:

Վ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ
Իրաւաբանական գիտութիւնների դպկտոր
Երևանի Պետական համալսարանի պետական
վարչական և միջազգային իրաւունք
առկանի վարիչ
(«Երեկոյեան Երեւան», 7 Յունիսի)

(*) Ինչպէս յայտնի է, և Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը յիշեալ բուականին պաշտօնապէս վաւերացուց Ղարաբաղի խորհրդարանին դիմումը՝ վերակցուելու և Հայաստանին